

SOCIÁLNE PRÁVA A ICH UPLATŇOVANIE V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH

ŠTEFAN NESZMÉRY

SOCIAL RIGHTS AND THEIR APPLICATION IN CRISIS SITUATIONS

ABSTRAKT

Ludské práva sú vzťahom medzi ľuďmi, sú spoločenským vzťahom. J. Svák hovorí, že termín ľudské práva je odvodený z prirodzeného práva, ktoré je právom univerzálnym, prináleží každému jednotlivcovi, bez ohľadu na to, v akej žije krajine, akej je viery, akú má farbu pleti.

Vznik krízových situácií prinútilo vlády a ústredné orgány a krízové štáby prijať opatrenia na riešenie takýchto situácií. Na zvládnutie takto vzniknutých situácií boli prijaté zákonné normy, ktoré umožňujú obmedziť základné práva a slobody garantované Ústavou SR. Nakoľko je ťažké pre bežného občana orientovať sa v jednotlivých pojmoch prinášame v našom príspevku krátky exkurz týmto pojmovým aparátom .

Kľúčové slová: ľudské práva, mimoriadna situácia, krízová situácia, vojnový stav, vojna, vynimočný stav, núdzový stav

ABSTRACT

Human rights are a relationship between people, they are a social relationship. J. Svák says that the term human rights is derived from natural law, which is a universal right, it belongs to every individual, regardless of the country in which he lives, the faith, the color of his skin.

The emergence of crisis situations has forced governments and central authorities and crisis staffs to take action to address such situations. To cope with such situations, legal norms have been adopted, which make it possible to restrict the fundamental rights and freedoms guaranteed by the Constitution of the Slovak Republic. As it is difficult for an ordinary citizen to orientate in individual terms, we present in our article a short excursion through this conceptual apparatus.

Keywords: human rights, emergency situation, crisis situation, state of war, war, state of emergency, state of emergency

Úvod

Každý človek, a to bez ohľadu na to, kde a za akých podmienok sa narodí by mal byť rovný inému človeku a zároveň slobodný. Zároveň by mal mať každý z nás právo slobodne ja vyjadrovať, mal rovnosť pred zákonom a skrátka by sa na neho mali vzťahovať všetky slobody, ktoré sú obsiahnuté vo dôležitom dokumente, ktorým je Všeobecná deklarácia ľudských práv a slobôd. Jedno je však isté, a to je fakt, že bez ohľadu na rasu, pohlavie, jazyk, náboženské vyznanie či sociálny dôvod, ľudské práva majú byť pre každého človeka rovnaké. Vyplýva to z princípu, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením 10. decembra 1948 vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv. Tá je v histórii ľudstva nepochybne obrovským medzníkom. Vôbec po prvýkrát sa stalo, že vďaka nej boli zadefinované ľudské práva a slobody jasne, zreteľne a jednoznačne. Čo je dôležité, vôbec po prvýkrát boli práva uznané na každú jednu osobu a medzinárodne. Napriek jej prijatiu stále i dnes nie sú ľudské práva jednoznačne vymedzené a jasné. Deklarácia denne ovplyvňuje životy množstva ľudí a je aj vzor pre veľa ďalších dohovorov a deklarácií, ktoré sú v súvislosti s ľudskými právami denne na svete prijaté. V mnohých krajinách sú jej niektoré časti dokonca súčasťou ústav a zákonov.

Definícia ľudských práv

Ľudské práva sú všetky základné práva a slobody, ktoré prináležia každému človeku už od narodenia. Je to typ práv, ktorý prináleží každej osobe, a to bez ohľadu na to, akej je národnosti, pohlavia, z akého národu pochádza, aké má vierovyznanie a etnický pôvod či jazyk. Je to právo, ktoré sa vzťahuje na akéhokolvek človeka bez diskriminácie. Dôležité je tiež poznamenať, že tieto práva sú neodňateľné. To znamená, že v praxi nie možné týchto práv nikoho zbaviť, ale ani ich nie je možné preniesť na inú osobu a v neposlednom rade sú pre človeka časovo obmedzené a nezrušiteľné. (Svák J.,2006).

Všetky ľudské práva, ktoré prináležia človeku sú vzájomné od seba závislé a zároveň sú nedeliteľné. Znamená to, že pre človeka nemôžu platiť len niektoré z ľudských práv, ale

vzťahujú sa na neho úplne všetky. Práve princíp univerzality, je základom medzinárodného ľudského práva a tiež je jedným z najdôležitejších princípov, ktorý je v spomínanej deklarácii spomenutý. Ľudské práva sú teda univerzálne. Čo sa týka spomínanej nedeliteľnosti ľudských práv, tá súvisí aj s tým, že pokiaľ sa dosiahne pozitívna zmena v oblasti určitého práva, pravdepodobne to pozitívne zasiahne aj ďalšie oblasti práva a opačne.(Straka J, Straková D.,2010).

Kým základom ľudských práv je samotné právo, spájajú sa s ním aj určité povinnosti. Práve úloha štátu je tu veľmi dôležitá. Jeho úlohou je tieto práva realizovať, rešpektovať a chrániť. Musí sa zdržať zasahovania alebo obmedzovania ich používania. A v neposlednom rade tiež musí chrániť jednotlivcov a skupiny v prípade, že by sa ľudské práva porušovali. Ich dodržiavanie a ochrana je jedným zo znakov demokratického a morálneho štátu.

Spätňý pohľad do histórie ľudských práv

Obzrime sa však ešte do obdobia, ktoré predchádzalo Všeobecnej deklarácii ľudských práv z roku 1948. Ich formovanie má totiž ďaleko dlhšiu históriu. Pre formovanie ľudských práv mali z historického hľadiska významný vplyv mnohé dokumenty, ktoré vznikali už v 12. storočí. Patrí medzi ne, napríklad, anglická Magna Charta Libertatum, ktorá vznikla v roku 1215. Je to tiež uhorská Zlatá bula z roku 1222 alebo anglický dokument Habeas Corpus Act, ktorý bol prijatý v roku 1679 a v neposlednom rade známa „Bill of Rights (Listina práv), ktorá bola prijatá v Anglicku v roku 1689. Všetky tieto dokumenty znamenali istý predvoj ľudských práv.(Straka, J., Straková, D.,2010).

V období osvietenstva v 17. storočí sa do popredia dostal ešte jeden dôležitý ideál ľudských práv univerzálneho charakteru, ktorý má svoj pôvod v prirodzenoprávnej náuke. (Krsková,A.,2000,str.31) Jedným z najdôležitejších uznesení týkajúcich sa ľudských práv v tomto období bola Deklarácia práv človeka a občana, ktorá bola prijatá vo Francúzsku národným zhromaždením v roku 1789. Dôležité v nej bolo to, že odmietla stavovské rozdelenie spoločnosti a deklarovala sa v nej rovnosť pre všetkých ľudí, ktorí majú byť rovní hlavne pred zákonom. Vďaka tomu vznikol priestor na zrušenie privilégií, ktoré sa viazali k stavovskej príslušnosti a tiež zrušenie diskriminácie, čo bolo v tomto období mimoriadne dôležité. Tým pádom sa dostávame späť k obdobiu, kedy bola prijatá Organizáciou spojených národov spomínaná Všeobecná deklarácia ľudských práv. Je dôležité však podotknúť, že nejde o právne

záväzný dokument, ale je základom medzinárodného obyčajového práva. Táto medzinárodná deklarácia položila základ množstvo ďalších dokumentov v oblasti ľudských práv. Patrí medzi ne, napríklad Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorá bola prijatá Radou Európy v roku 1950 v Ríme. V roku 1966 boli v Organizácii spojených národov podpísané ďalšie dva dokumenty týkajúce sa ľudských práv, a to Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Tieto dva dokumenty zaväzujú štáty, ktoré ich ratifikovali a začali platiť v roku 1976. Medzi ďalšie významné dokumenty v oblasti ľudských práv patria:

- Európska sociálna charta z roku 1961
- Dohovor o zrušení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1965)
- Dohovor o právach dieťaťa (1980)
- Charta základných práv Európskej únie (2000)

Delenie ľudských práv

Ľudské práva sa delia zvyčajne na tri generácie aj keď niektorí autory uvádzajú štyri. Táto generácia vymedzuje ich podstatu, ale tiež znaky jednotlivých typov ľudských práv a genézu ich vzniku, preto je práve toto členenie najjednoduchšie a dáva význam. Generácie sú tri – prvá generácia ľudských práv, druhá a tretia generácia.

Prvá generácia ľudských práv

Tá zahŕňa kategóriu občianske a politické práva. Tieto práva sa týkajú predovšetkým slobody jednotlivca a tiež jeho účasti na politickom živote. Ak štát nebude jednotlivca v právach žiadnym spôsobom obmedzovať, zabezpečí tým jeho občiansku slobodu. Na to, aby sa realizovali politické práva je zase nevyhnutná iniciatíva občanov. Tieto práva prvej generácie boli všeobecne deklarované už vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (články 3 až 21 tejto deklarácie). Sú však tiež zadefinované v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach z roku 1966. K prvej generácii patria:

1. Občianske práva

- Právo na život,
- Právo na súkromie,
- Právo na vlastníctvo,
- Právo na nedotknuteľnosť obydlia,
- Sloboda pohybu a pobytu,

- Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery,
- Sloboda prejavu, právo na informácie a petičné právo,
- Zhromažďovacie, či volebné právo a ďalšie.

2. Politické práva

- Sloboda prejavu, právo na informácie,
- Petičné právo, zhromažďovacie právo, združovacie právo,
- Volebné právo a právo na odpor.

Druhá generácia ľudských práv

Tú tvoria hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Týkajú sa rovnakých podmienok a zaobchádzania a súvisia s realizáciou ekonomických, ale aj sociálnych úloh štátu. Uznávané začali byť až po prvej svetovej vojne. Na ich dodržiavanie je na rozdiel od prvej generácie nevyhnutná aj činnosť štátu. Avšak, čo majú spoločné, je to, že sú upravené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (v článkoch 22 až 27), ale tiež v samostatnom Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach z roku 1966. Radia sa medzi ne:

1. Hospodárske práva

- Právo na slobodnú voľbu podnikania,
- Právo podnikat' a uskutočňovať zárobkovú činnosť,
- Právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky,
- Právo na štrajk,
- Právo na vzdelanie,
- Právo na ochranu zdravia a ďalšie.

2. Sociálne práva

- Právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa,
- Právo na ochranu zdravia,
- Právo na osobitnú ochranu manželstva, rodičovstva a rodiny.

3. Kultúrne práva

- Právo na vzdelanie,
- Právo na slobodu vedeckého bádania a umenia,

- Právo na zákonnú ochranu tvorivej duševnej činnosti.

Tretia generácia ľudských práv

Túto generáciu predstavujú práva, ktoré prekračujú rámec prvej a druhej generácie a spadajú pod ňu široký okruh práv. Nazývajú sa tiež práva solidarity. Ich dodržiavanie si vyžaduje určitú formu účasti a spolupráce viacerých jednotlivých štátov. Ich realizácia presahuje štátne hranice, ale aj hranice regiónov či kontinentov. Tieto práva však nie sú zakotvené v žiadnych medzinárodných zmluvách. Dôvodom je ich kontroverzná povaha a rozdielne ekonomické podmienky v rôznych štátoch. Tieto práva sú obsiahnuté predovšetkým v nezáväzných dokumentoch, ako je, napríklad Deklarácia Konferencie Organizácie spojených národov o životnom prostredí človeka (Štockholmská deklarácia) z roku 1972 alebo Deklarácia z Rio de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji (1992). Patrí tam:

- Právo na mier,
- Právo na priaznivé životné prostredie,
- Právo na hospodársky a sociálny rozvoj,
- Právo národnostných a etnických menšín,
- Právo na prírodné zdroje,
- Právo na komunikáciu a ďalšie.

Základné práva a slobody sa delia na absolútne a relatívne. Ďalej sa triedia aj z hľadiska obmedzenia na obmedziteľné a neobmedziteľné. (Svák J.,2006)

Absolútne práva sú neobmedziteľné a nie je možné ich obmedziť za žiadnych okolností. Medzi absolútne práva môžeme zaradiť:

- spôsobilosť na práva a povinnosti,
- zákaz mučenia, krutého a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania,
- právo na slobodné myslenie, svedomie, náboženské vyznanie a vieru,
- právo na súdnu ochranu,
- prezumpciu neviny,
- ľudskú dôstojnosť

Relatívne práva je možné obmedziť a to dvoma stranami:

- štátom - pri verejnom záujme, kde štát má aktívne alebo pasívne postavenie, napr. potlačenie pandémie,
- tretími osobami - pri aplikácii absolútnych práv

Ústava SR vo svojej prvom oddieli v čl.13 pripúšťa obmedzovanie základných práv a slobôd iba v prípade, že sa bude dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ. Medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených touto ústavou len zákonom. Zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky.

(Ústava SR,čl.13)

Ústava SR vo svojej prvom oddieli v čl.13 pripúšťa ukladanie povinností a to iba :

- a) zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd,
- b) medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 4, ktorá priamo zakladá práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, alebo
- c) nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2.

Obmedzenie základných práv a slobôd sa aplikuje s ohľadom na:

- legalitu - obmedzenie musí byť v súlade so zákonmi alebo na základe zákona, vylučuje použitie nižších právnych predpisov na ich obmedzenie,
- vhodnosť - naplnenie účelu obmedzenia, aby sa zabezpečil iný cieľ (väčšinou verejný záujem),
- nevyhnutnosť - cieľ sa nedá zabezpečiť iným spôsobom, ako obmedzením istého práva (vzhľadom k miere jeho porušenia),
- proporcionalitu - rovnováha medzi obmedzením a účelom obmedzenia

Aplikácia obmedzenia nemôže byť bez účelu, musí sledovať konkrétny cieľ. Je v súlade s právnymi predpismi a neodporuje im. Subjekt práva môže konať alebo opomenúť konanie, ktoré je zákonom alebo na základe zákona spolu s právnymi predpismi schopné daný cieľ splniť.

(Benedik, 2017).

Pre pochopenie jednotlivých udalostí a ich rozdielov, je dôležité vysvetliť základnú terminológiu.

Bežné obdobie - bez prítomnosti mimoriadnej udalosti, vyhlásenej mimoriadnej situácie či krízového stavu. Všetky tieto pojmy sú definované v zákonných normách.

V čl.1 ods.3 Ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu je bezpečnosť definovaná ako stav, v ktorom je zachovávaný mier a bezpečnosť štátu, jeho demokratický poriadok a zvrchovanosť, územná celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc štátu, základné práva a slobody a v ktorom sú chránené životy a zdravie osôb, majetok a životné prostredie.

Mimoriadna situácia je definovaná v zákone č. 42/1994 o civilnej ochrane obyvateľstva ako ohrozenie života a zdravia v dôsledku mimoriadnej udalosti. Mimoriadna udalosť je okrem iného (teda napr. živelnej pohromy a podobne)

Krízová situácia v zmysle Ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu definovaná ako obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ústavné orgány môžu po splnení podmienok ustanovených v tomto ústavnom zákone na jej riešenie vypovedať vojnu, vyhlásiť vojnový stav alebo výnimočný stav, alebo núdzový stav.

Vojnový stav a vojna sa vyhlasuje na celom území SR, vojnový stav sa vyhlási podľa ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. vtedy, ak SR *"...bezprostredne hrozí vypovedanie vojny alebo bezprostredne hrozí napadnutie cudzou mocou bez vypovedania vojny."* Vojna sa vyhlasuje pokiaľ je SR *"...napadnutá cudzou mocou, ktorá jej vypovedala vojnu alebo ktorá bez vypovedania vojny narušila jej bezpečnosť, alebo za podmienky, že vypovedaním vojny Slovenská republika plní záväzky vyplývajúce z členstva v organizácii vzájomnej kolektívnej bezpečnosti alebo z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu."* Vojnový stav a vojna nemajú určený maximálny čas trvania, ale ich skončenie sa viaže na konkrétne udalosti.

Výnimočný stav

Výnimočný stav v zmysle Ústavného zákona č. 227/2002 Z. z., čl.4 ods.1 môže na návrh vlády vyhlásiť prezident len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku, k rozsiahlym pouličným nepokojom spojeným s útokmi na orgány verejnej moci, drancovaním obchodov a skladov alebo s inými hromadnými útokmi na majetok alebo dôjde k inému hromadnému násilnému protiprávnemu konaniu, ktoré svojím rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje verejný poriadok a bezpečnosť štátu, ak ho nemožno odvrátiť činnosťou orgánov verejnej moci a ak je znemožnené účinné použitie zákonných prostriedkov; výnimočný stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na

bezprostredne ohrozenom území. V zmysle Ústavného zákona č. 227/2002 Z. z., čl.4. ods.2 výnimočný stav možno vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 60 dní. Ak vzniknú nové okolnosti bezprostredne súvisiace s dôvodmi, pre ktoré bol výnimočný stav vyhlásený, možno výnimočný stav predĺžiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najviac o ďalších 30 dní.

Núdzový stav

Núdzový stav môže vláda vyhlásiť v zmysle Ústavného zákona č. 227/2002 Z. z., čl.5 len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živelnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie; núdzový stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území.

Núdzový stav možno vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní. V čase mimo vojny a vojnového stavu sa aplikuje na riešenie krízových situácií zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu.

Krízovou situáciou mimo času vojny a vojnového stavu je obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ústavné orgány môžu po splnení podmienok ustanovených v ústavnom zákone alebo osobitnom zákone na jej riešenie vyhlásiť výnimočný stav, núdzový stav alebo mimoriadnu situáciu.

Sociálne práva a ich uplatňovanie

Je teda zrejmé, že sociálne práva patria ku druhej generácii ľudských práv a na ich dodržiavanie je nevyhnutný zásah štátu. Do tejto skupiny práv patrí právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa, právo na ochranu zdravia a právo na osobitnú ochranu manželstva, rodičovstva a rodiny.

Ich cieľom je zaistiť občanovi aspoň minimálny sociálny status. Práve preto k nim patrí ekonomické zaopatrenie či sociálne zabezpečenie. Ich existencia je podmienená existenciou sociálneho štátu a tiež rozšírením ďalších právomocí štátu do oblasti ekonomického a sociálneho života. (Straka, J., Straková, D.,2010).

Cieľom sociálnych práv je podmieniť schopnosť človeka zabezpečiť sa. Mali by umožňovať vzdelanie a tiež vytvárať vhodné podmienky, ktoré sú potrebné na uplatnenie a rozvoj schopnosti jednotlivcov pre dobro spoločnosti.

V spoločnosti vzniká prirodzene z rôznych dôvodov aj množstvo konfliktov. Tieto konflikty vznikajú z rôznych dôvodov a jedným z nich môže byť aj zlá sociálna stabilita a situácia. Práve preto majú sociálne práva tiež umožňovať spoločnosti eliminovať možnosť vzniku sociálnych konfliktov, mali by pôsobiť prointegračne aj z hľadiska vývoja celej spoločnosti.

Sociálne práva sa navyše vzťahujú priamo k hmotným podmienkam. Tými je predovšetkým kvalita života a rozsah sociálnej ochrany, ktorú štát dokáže poskytovať občanom vďaka sociálnemu zabezpečeniu. A to záleží hlavne na hospodárskej prosperite celej spoločnosti. Malý problém, ktorý v spoločnosti v súvislosti so sociálnymi právami vzniká, je definícia sociálnych udalostí, na ktoré by sa mal rozsah sociálnej ochrany vzťahovať. Pritom funkčný systém sociálneho zabezpečenia musí byť založený na tom, že existuje osobná zainteresovanosť a zodpovednosť každého jedinca. Tento vzťah by mal byť rovnocenný, čo znamená, že každý jedinec by si mal vážiť zdravie, ale na druhej strane by si mal aj systém starostlivosti o zdravie vážiť svojich občanov. Iba tak môže tento vzťah fungovať.

V tejto súvislosti v prvom rade spomenieme sociálny štát. Práve ten zahŕňa viacero prvkov sociálnej politiky, ktorých úlohou je reagovať na situácie vo vnútri štátu medzi jednotlivými občanmi, ako je sociálna nerovnosť a jej rôzne riziká. Ešte však horšie, ako sú tieto situácie je dôsledky, ku ktorým prichádza v ich súvislosti a tými sú:

- staroba,
- rôzne druhy chorôb,
- invalidita,
- nerovnosť,
- nedostatok príležitostí a segregácia, a podobne.

Práve tu vzniká potreba eliminovať v čo najväčšej miere sociálnu tvrdosť, ktorá sprevádza fungovanie trhového mechanizmu. Jej dôkazom je vysoká nezamestnanosť, respektíve nezamestnanosť vôbec, chudoba, nedostatok možností na bývanie, či nízke príjmy. Základné prvky sociálnej politiky teda spočívajú v:

1. Sociálnej pomoci a ďalších sociálnych službách;
2. Sociálnej podpore;
3. Dôchodkovom a zdravotnom poistení;
4. Zdravotníckej politike;
5. Politike zamestnanosti, rodinnej či bytovej politike;

6. V systéme vzdelávania.

Môžeme tiež povedať, že v prípade dvoch pojmov, ktoré úzko súvisia so sociálnym právom, a to sociálny štát a sociálna politika, sa tieto dve slová považujú za synonymá. Možno povedať, že hlavný problém problémom, ktorý zvyčajne v štáte vzniká je to, že dôraz sa kladie na iné priority v rámci štátneho rozpočtu než na sociálne zabezpečenie. Často krát sa tiež stáva, že práve v oblasti financií na podporu poskytovania verejných služieb dochádza ku mnohým reštrikciám peňazí. Štát skrátka uprednostňuje trhové princípy než princípy sociálneho štátu. V otázke sociálnych práv zatiaľ nepanuje konsenzus, ktorý by ich presne vymedzil. Kým liberálne ľudské práva a slobody sú pre jednotlivca vymáhateľné a nárokovateľné ústavnou cestou, čo sa týka sociálnych práv ide o ich uplatnenie ako legislatívnych princíпов. Ich úlohou je formovať sociálnu politiku štátu v zmysle jeho hospodársko-ekonomických možností. Mnohokrát sa stávajú predmetom zápasu medzi politickými ideológiami a ich implementácia prechádza cyklickými obdobiami. Štát má isté záväzky poskytnúť služby a plnenie nositeľom týchto práv. Uplatňovanie a vymožiteľnosť sociálnych práv hlavne v pomeroch Slovenskej republiky je pomerne nízke a nespĺňa požiadavky kvality života občanov. Hoci sa pristupuje k rôznym medzinárodným konvenciám a paktom, je to skôr formalita než realizovateľná rovina. V prvom rade sa nesmie zabudnúť na to, že sociálne práva sú individuálne a nie sú skupinové. To je dôležité, napríklad, pri koncipovaní zákonov a rôznych meraní, napríklad v oblasti chudoby, kde nie je posudzovaný individuálny príjem, ale príjem celej domácnosti.

Sociálna právo ako nástroj štátu, by malo slúžiť na prevenciu sociálneho vylúčenia v čo najvyššej možnej miere. Súčasný systémy sociálneho práva môžeme rozdeliť na osem základných sociálnych udalostí, ktoré môžu v priebehu života jednotlivca nastať. Sociálna právo si kladie za cieľ chrániť občanov daného štátu pred dôsledkami nasledujúcich udalostí, ktoré môžu mať fatálne vplyv na kvalitu života:

- rodičovstva a materstva,
- rodina - nezaopatrenosť,
- chorobu a úraz,
- invalidita,
- starobe,
- smrť,
- nezamestnanosť a

- chudoba, resp. sociálne vylúčenie.

Obmedzenie ľudských práv v čase mimoriadnej situácie

Zákon 42/1994 Zb. o civilnej ochrane obyvateľstva vo svojom § 3 vymedzuje základné pojmy. Mimoriadnou situáciou rozumie obdobie ohrozenia alebo obdobie pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti na život, zdravie alebo majetok, ktorá je vyhlásená podľa tohto zákona; počas nej sa vykonávajú opatrenia na záchranu života, zdravia alebo majetku, na znižovanie rizík ohrozenia alebo činnosti nevyhnutné na zamedzenie šírenia a pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti.

Hore uvedený zákon používa pojem mimoriadna udalosť, ktorou rozumie stav zapríčinený živelnou pohromou, technologickou haváriou, katastrofou, ohrozením verejného zdravia II. stupňa alebo teroristický útok.

Živelná pohroma je udalosť, pri ktorej dôjde k nežiaducemu uvoľneniu kumulovaných energií alebo hmôt v dôsledku nepriaznivého pôsobenia prírodných síl, pri ktorej môžu pôsobiť nebezpečné škodliviny alebo pôsobia ničivé faktory majúce negatívny vplyv na život, zdravie a majetok.

Technologická havária je porucha prevádzkového procesu spojená najmä s únikom alebo pôsobením nebezpečných škodlivín a s tým spojených ničivých faktorov v jej okolí.

Katastrofa je udalosť, ktorá má za následok pôsobenie nebezpečných škodlivín alebo ničivých faktorov v rozsahu väčšom ako pri technologickej havárii.

Uvedený pojmový aparát zjednodušuje rozhodovanie riadiacich zložiek a umožňuje im rozhodnúť sa, či na riešenie mimoriadnej udalosti vyhlásia alebo nevyhlásia mimoriadnu situáciu. Mimoriadnu situáciu v zmysle § 3b zákona č. 42/1994 Z. z., vyhlasuje a odvoláva prostredníctvom hromadných informačných prostriedkov príslušný orgán. Po vyhlásení mimoriadnej situácie je nutné vykonať:

- záchranné práce silami a prostriedkami z celého územia, na ktorom bola vyhlásená mimoriadna situácia
- evakuáciu
- núdzové zásobovanie a núdzové ubytovanie
- použitie základných zložiek integrovaného záchranného systému a ostatných zložiek integrovaného záchranného systému

Fyzické osoby v čase mimoriadnej situácie majú právo na včasné varovanie pred hroziacim nebezpečenstvom, na evakuáciu a ukrytie a na informácie o spôsobe ochrany, na bezprostrednú pomoc pri ohrození života, zdravia a majetku.

Obmedzenie osobných práv a slobôd v čase mimoriadnej situácie umožňuje už spomínaný zákon č. 42/1994 Z. z. Obmedziť základné práva a slobody je možné vo viacerých oblastiach, ktoré sú inak garantované ústavou.

Právo na nedotknuteľnosť obydlia garantované v čl. 21 Ústavy SR je možné obmedziť pre prípady vzniku mimoriadnej udalosti. Vlastník alebo nájomca nehnuteľnosti je povinný umožniť vstup na nehnuteľnosť osobe vykonávajúcej svoju právomoc podľa tohto zákona alebo umiestniť na nej technologické zariadenia civilnej ochrany alebo technické prostriedky informačného systému civilnej ochrany. Vlastník alebo nájomca, na ktorého nehnuteľnosti sú umiestnené zariadenia civilnej ochrany alebo technické prostriedky informačného systému civilnej ochrany, je povinný po predchádzajúcej výzve umožniť vstup na nehnuteľnosť osobe vykonávajúcej svoju právomoc podľa tohto zákona na účel vykonania údržby a kontroly. (zákon č. 42/1994 Z. z.,§19 ods.1,2)

Takisto vlastnícka práva v zmysle čl.20 ústavy SR môžu byť obmedzené, nakoľko právnickej osobe, fyzickej osobe – podnikateľovi alebo fyzickej osobe možno po vyhlásení mimoriadnej situácie uložiť písomným príkazom povinnosť poskytnúť vecné plnenie na zvládnutie úloh pri mimoriadnej udalosti. Pri ukladaní vecných plnení treba prihliadať na to, aby sa tým neohrozila výživa toho, kto vec poskytol, a jeho rodiny a chod jeho hospodárskych zariadení.

Vecné prostriedky, ktoré sa prevzali ako vecné plnenia podľa tohto zákona len do užívania, sa po zániku potreby vrátia tomu, od koho sa prevzali.(zákon č. 42/1994 Z. z.,§21,22)

V zmysle čl.18 ústavy SR nikoho nemožno poslať na nútené práce alebo nútené služby. V čase mimoriadnej udalosti fyzické osoby sú povinné zúčastniť sa na plnení úloh civilnej ochrany osobnými úkonmi. Osobnými úkonmi podľa sa rozumie každá fyzická i duševná činnosť, ktorá sa vyžaduje v záujme ochrany života, zdravia a majetku. Vo vykonávaní osobných úkonov sa nemožno dať zastupovať.(zákon č. 42/1994 Z. z.,§ 23)

Obmedzenie ľudských práv v čase krízovej situácie

Ako sme už uviedli vyššie obdobie krízovej situácie je definované v Ústavnom zákone č. 227/2002 Z. z. a zákonom č. 387/2002 Z. z. V oboch zákonoch je uvedená možnosť obmedziť základné práva a povinnosti garantované Ústavou SR.

Vyhlásenie **núdzového stavu** a práva a povinnosti vyplývajúce z tohto stavu upravuje Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Tento zákon ustanovuje, že v čase núdzového stavu možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť niektoré, taxatívne vymenované, základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území.

V zmysle uvedeného zákona a v súlade s uzneseniami vlády SR č. 114, 115 a 169 z roku 2020 bola uložená **pracovná povinnosť** zamestnancom na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti u poskytovateľov ústavnej zdravotnej starostlivosti a na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti v rozsahu ošetrovateľskej starostlivosti v pobytových zariadeniach sociálnych služieb, ktorými sú zariadenia pre seniorov, zariadenia opatrovateľskej služby, domovy sociálnych služieb, špecializované zariadenia, v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorými sú centrá pre deti a rodiny. Zároveň bol vydaný **zákaz uplatňovania práva na štrajk** osobám s uloženou pracovnou povinnosťou.
<https://www.ip.gov.sk/poradenstvo/page/2/?ip=nip>)

V čase výnimočného stavu možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území tak ako je uvedené v Ústavnom zákone č. 227/2002 Z. z.

V čase vojny, vojnového stavu možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas v závislosti od priebehu udalostí obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na celom území Slovenskej republiky alebo na jej časti, a to najviac v tomto rozsahu:

- obmedziť nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia núteným pobytom v ochranných krytoch a iných obdobných zariadeniach civilnej ochrany alebo evakuáciou na určené miesto,
- uložiť pracovnú povinnosť pre potreby ozbrojených síl, ozbrojených zborov alebo na zabezpečenie zásobovania, udržiavania pozemných komunikácií a železníc,

vykonávania dopravy a rozvodu elektriny, plynu a tepla, výkonu zdravotnej starostlivosti alebo udržiavania verejného poriadku,

- obmedziť výkon vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam na rozmiestnenie príslušníkov ozbrojených síl (ďalej len „vojak“), príslušníkov ozbrojených zborov, bojových prostriedkov, zdravotníckych zariadení, zásobovacích zariadení a záchranných služieb, ako aj využívanie nehnuteľností na účely zabezpečenia výroby, vykonávania dopravných, telekomunikačných a poštových služieb, výkonu zdravotníckej starostlivosti, veterinárnej starostlivosti, sociálneho zabezpečenia, zabezpečenia výchovno-vzdelávacieho procesu a ochranu kultúrneho fondu,
- obmedziť výkon vlastníckeho práva k hnutelným veciam.

Záver

Medzi štátom a ľudskými právami je určitý vzťah z hľadiska ich obsahu i rozsahu. Kvalita tohto vzťahu ukazuje aj mieru demokracie, pretože práve demokracia a ľudské práva sú základom právneho štátu. Dodržiavanie ľudských práv pre všetkých je v súčasnosti základnou úlohou ako garantovaný nárok občana voči štátu.

Ochrana základných ľudských práv a slobôd je prvoradou úlohou každej demokratickej spoločnosti. Tieto základné ľudské práva sú garantované Ústavou ako základným zákonom štátu a medzinárodnými zmluvami, ktorými je daný štát viazaný.

Naplnenie sociálnych práv by malo zabezpečiť aj takému občanovi, ktorý nemá ideálne počiatočné podmienky z dôvodu nepriaznivej rodinnej situácie, alebo sa počas jeho života vyskytnú neočakávané (vyššie zmienené) kritické situácie, ktoré nemôže sám zvládnuť, dôstojne prekonať tieto životné nástrahy. Filozofia sociálneho práva vychádza z popretia akejkoľvek formy determinizmu a predpokladá, že s určitou (napríklad aj štátna) pomocou by mal každý človek byť schopný rozvinúť a naplniť svoj potenciál.

Ak chce hlavne Slovensko spraviť krok dopredu v oblasti uplatňovania sociálnych práv občanov v Slovenskej republike, je nevyhnutné zvýšiť výdavky na sociálnu ochranu, to znamená výdavky na rodiny s deťmi, ale aj seniorov, ZŤP, školstvo či zdravotníctvo.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BENEDIK, V., 2017 Možnosti obmedzenia základných práv a slobôd vzhľadom na riešenie krízových situácií

DRGONEC, Ján. Ústava Slovenskej republiky – Komentár. Šamorín: Heuréka, 2004. ISBN 80-89122-05-1.

DRGONEC Ján. Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky. Zväzok 1. Bratislava MAINZ, 1997. ISBN 80-85719-13-4.

KREJČÍ, O. 2011. *Ľudské práva*. 1. vydanie. Praha : Profesionál Publishing, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7431-056-0

KRSKOVÁ, A. Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia., Bratislava: Iura edition, 2000

MAJERČÁK, Tomáš. Ústavná koncepcia osobných práv a slobôd. Právny obzor, Roč. 91, č. 1, 2008, Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, Bratislava. s. 16 – 29. 6 x ročne. ISSN: 0032-6984.

SVÁK, Ján. 2001. ZÁKLADY EURÓPSKEJ OCHRANY ĽUDSKÝCH PRÁV. Zväzok 1. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov - Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, 2001. ISBN 80-8055-487-0.

SVÁK J. OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV., 2006. EUROKÓDEX, II. rozšírené vydanie, ISBN 80-88931-51-7-487-0.

STRAKA. J., a D. STRAKOVÁ. 2010. Ochrana ľudských práv a základných slobôd pre sociálnych pracovníkov. ISBN 978-80-89267-51-4

STRÁŽNICKÁ, V. a Š. ŠEBESTA. 1994. Človek a jeho práva – Medzinárodná úprava ochrany ľudských práv. Bratislava: JUGA, 1994, 224 s. ISBN 80-85506-30-0

ZACHOVÁ, A. 2007. *Ľudské práva*, Akadémia PZ v Bratislave, Katedra verejnoprávných disciplín, 2007, ISBN 978-80-8054-411-9

Ústava Slovenskej republiky

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu.

Zákon č. 42/1994 o civilnej ochrane obyvateľstva
<https://www.ip.gov.sk/poradenstvo/page/2/?ip=nip>

Kontakt

JUDr. PhDr. Ing. Štefan **NESZMÉRY**, LL.M., PhD.

Katedra sociálnej práce PdF UK

Bratislava